

УДК 130.2

Тарасюк Л. С.

ПРОБЛЕМА КРЕАТИВНОСТІ В ЖИТТЄВОМУ ПРОСТОРИ ЧОЛОВІКА І ЖІНКИ

У статті досліджено проблему чоловічої і жіночої креативності. Розкрито особливості креативності в життєвому просторі чоловіка і жінки. Завершеним поєднанням чоловічої і жіночої креативності є феномен андрогінізму, який можна розглядати як цілісність людської сутності, як співтворчість чоловіка і жінки.

Ключові слова: чоловік, жінка, феномен андрогінізму.

В статье исследуется проблема мужской и женской креативности. Раскрываются особенности креативности в жизненном пространстве мужчины и женщины. Завершенным единением мужской и женской креативности есть феномен андрогинизма, который можно рассматривать как целостность человеческой сущности, как сотворчество мужчины и женщины.

Ключевые слова: мужчина, женщина, феномен андрогинизма.

In this article, a research on problem of male and female creativity is presented. Specific aspects of creativity in everyday life of man and woman are analyzed. The final association of male and female creativity is called the androgynism phenomenon, which can be considered as the integration of the human being, as the joint creation of man and woman.

The keywords: man, woman, androgynism phenomenon.

Світ пізнається і перетворюється через взаємодію двох початків, які народжують третій, що відображає творчий процес світобудови. Напруження між протилежними полюсами ініціюють рух, ріст, розвиток. Для людства найбільш яскраво це представлено у стосунках між чоловіком і жінкою. Актуальність проблеми полягає у створенні умов для гармонійного розвитку особистості, а отже, суспільства, нації; для чого необхідна взаємодія чоловічого та жіночого початків. Між полярними початками завжди існує напруження, конфлікт, який стимулює їх до взаємодії і є джерелом, рушійною силою будь-якого розвитку. Таким розвитком може бути креативність: здатність творити, змінювати, перетворювати, трансформувати.

Формулювання проблеми дослідження. Суспільство орієнтує особистість на креативність, але не дає для цього ніяких ресурсів. Феномен чоловічої і жіночої креативності є однією з найактуальніших тем у класичній філософії. Це спонукає з'ясувати сутнісні особливості та відмінності чоловічої і жіночої творчості. Креативність є актом цілісної особистості, де беруть участь чоловічий і жіночий початки, які в гармонійному поєднанні формують цілісність індивіда. Цю проблему досліджували Платон, Вол. Соловйов, М. Бердяєв, О. Вейнінгер, З. Фройд, В. Франкл, Е. Фромм, К. Хорні, а продовжують таку традицію сучасні вітчизняні філософи Н. Хамітов, І. Зубавіна, С. Крилова, Л. Гармаш, М. Препотенська; як нам відомо,

російський дослідник Г. Гачев.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити особливості чоловічої і жіночої креативності та феномен андрогінізму як завершення поєднання співтворчості чоловіка і жінки як цілісності людської сутності.

Виклад основного матеріалу. Учені по-різному тлумачать чоловічу і жіночу креативність, але їх точки зору споріднює те, що особистість здійснюється завдяки співтворчості чоловіка і жінки за умов любові та свободи. Найбільш послідовна і завершена концепція творчості Платона пов'язана з любов'ю, яку він виразив у діалозі «Бенкет». У центрі платонівської концепції любові – учення про андрогінів. Суть цього міфу така, що колись природа людини була іншою і люди були не дво-, а тристатеві. Третя стаття поєднала в собі ознаки двох статей, такі люди намагалися здійснити сходження на небо, щоб напасти на богів. Арістотель продовжив учення про андрогінів: кожний із нас половинка і кожний завжди шукає відповідну йому половинку, раніше втрачену. Цей пошук може відбуватися через сферу творчості.

Платон осягнув трагедію індивідуальності, відчув смуток за трансцендентним і прозрів силу Божественного Еросу, посередника між світом тутешнім і світом по той бік. Сила Еросу дає можливість людині творити, це єдина енергія, що дає можливість створювати. «Остаточне подолання статі, єднання статі є не тільки злиття протилежних людських половин, але також і злиття з вічною жіночістю і з Божеством. Ерос є шляхом до індивідуальності та вселенськості» [2, с. 38]. «Позитивне розкриття нової статі можливе лише в появі абсолютної людини у творчій силі та славі, і воно уготоване в самій людині, що розкривається в кожному з нас нового життя статі, тобто статтю творчою. Культ вічної жіночості притаманний епосі спокутування, але пов'язаний з новою Євою, з Дівою Марією і входженням спокутувальника у світ через її просвітлену жіночність. Культ вічної жіночності був шляхом до звільнення від злої, поневолювальної жіночності. Але у вічній жіночності не розкривається ще нова людина, творча таємниця про людину. Християнський культ вічної жіночності весь ще в старому поділі статей. Творчій світовій епосі притаманний... культ андрогіна, діви-юнака, людини-образу і подоби Божої. У ньому розкриється таємниця про людину і шлях до цього одкровення, яке поєднує, лежить через любов» [1, с. 118].

М. Бердяєв продовжує розвивати позиції Платона та Арістотеля відносно чоловічості та жіночості й говорить про таїну креативності людини, яка народжується саме в любові чоловіка і жінки, у їх співтворчості. «Таїна любові – вища від закону і за межами закону, у ній вихід з роду і родової необхідності, у ній початок перетворення природи. Любов – не носіння тягара, а творче натхнення» [2, с. 134]. М. Бердяєв стверджує, що таїна любові – це творче одкровення самої людини.

У творчості Вол. Соловйова продовжуються ідеї Платона про любов між чоловіком і жінкою. Філософ убачає в любові абсолютне подолання егоїстичної самозамкненості людини, порівнює статеve кохання з материнською любов'ю і говорить про те, що остання не може досягти тієї повноти, яка можлива між чоловіком і жінкою. «Говорячи про ставлення чоловіка до жінки, Вол. Соловйов порівнює його зі ставленням до Вічної Жіночості. Вічна Жіночість – це та частина

єдиного Бога, яка виступає Вічною Можливістю, що відкриває безмежні горизонти для Божественної Дійсності. У кожного чоловіка відбувається єднання з Вічною Жіночістю, що існує як об'єктивний ідеальний початок у кожній жінці. У такому єднанні чоловіка і жінка змінюються і набувають боголюдські риси. У цьому – вищий зміст любові» [5, с. 293].

Отже, креативність для Вол. Соловйова має жіночу сутність, завдяки якій може здійснитися і реалізуватися чоловіча сутність. Якщо Вічна Жіночість є частиною єдиного Бога, який є Творцем, то можна припустити, що жінка здатна створювати, така її природа, і кожна жінка має творчий початок, який необхідно актуалізувати, реалізувати, що можливо за умови єднання з початком чоловічим. У відомій праці «Зміст любові» Вол. Соловйов пише: «Абсолютна норма є встановлення цілісності людської сутності, а порушується ця норма в той чи інший бік, у результаті у всякому випадку відбувається не лише ненормальне, суперечне. Удавана духовна любов є явищем не тільки ненормальним, але і безцільним, тому що відокремлення духовного від почуттєвого, до якого воно прагне, і без того найкращим способом завершується смертю. Істинно ж духовна любов є торжество над смертю, вічного над тимчасовим» [3, с. 23]. Філософ продовжує: «Для того щоб наповнитися абсолютним змістом, сама людська природа повинна бути персоніфікована у своїй цілісності (інтегрована)... справжня людина в повноті своєї ідеальної особистості не може бути лише чоловіком або тільки жінкою, а повинна бути вищою єдністю двох» [3, с. 14].

Ця традиція певною мірою продовжується в сучасних вітчизняних філософсько-антропологічних дослідженнях. Н. Хамітов, досліджуючи проблему екзистенційних вимірів статі, розглядає духовність і душевність як глибинні стратегії, що зумовлюють їх комунікативний та трансцендентний характер і в своїй єдності складають основу особистості: «З'ясування природи людського буття через категорії „дух“ та „духовність“ означає, що людина може не тільки пізнавати та відображати навколишній світ, але й творити його» [6, с. 255]. Учений робить висновок, що душевність концентрує в собі риси жіночості – здатність до любові, співчуття, переживання самоцінності теперішнього, а духовність є ознакою чоловічого початку з його бажанням розвитку, трансцендування, нехтування теперішнім. Ця відмінність духовності й душевності поєднується в духовній особистості, креативній особистості.

Виникає питання-міркування: як проявити і розкрити індивідуальну сутнісну креативність, як самоідентифікувати первозданий еталон людини, що і є проблемою креативності особистості в сучасному світі? Не кожні відносини в просторі чоловіка і жінки створюють поле креативності, необхідні умови для актуалізації творчості. Мабуть, кожен переживав стан закоханості, коли людині здається, що вона може все. У такому стані «ніби виростають крила», людина прагне творити... і людині здається, що немає меж творчого простору. М. Бердяєв акцентує увагу на тому, що цілісна особистість здатна до творення, коли нібито підвищується над статтю і усвідомлює її стихію. Але разом з тим автор пояснює, яку могутню силу має стать. «Стать ніби з'являється, з сакрального стає явною. Від статі залежить світовідчуття людини. Стать – джерело буття; статєва полярність – основа творіння. Відчуваючи буття, його інтенсивність та колір мають своє коріння в статі. Все гостріше починає

усвідомлюватись науково, філософськи та релігійно, що сексуальність не є спеціальна, диференційна функція людської сутності, що вона розлита по всій сутності людини, проникає в усі його клітини та визначає всю сукупність життя. Стать є точкою перетину двох світів в організмі людини. У цій точці статі прихована таємниця буття. Від статі нікуди не можна піти» [2, с. 87].

Філософ стверджує, що жоден із початків (чоловічий і жіночий) не може існувати без взаємодії один із одним. «Без початку жіночності, без залучення до нього ніколи не досягти кінцевого інтуїтивного знання, ускладнюється шлях до Церкви як до Нареченої Христової. Подібно до того як Діва Марія прийняла Дух Божий, і жіноча світова душа віддається Божественному Логосу і стає Церквою. За межами з'єднання з жіночністю ніколи чоловік не пізнає таїну індивідуальності та світового злиття в любові. У всі сфери життя, у всі сфери творчості жінка може і повинна внести своє животворний, перетворювальний початок, вона змінює буття» [2, с. 58].

М. Бердяєв говорить про перемогу духовної творчості людини, яка підвищується над статтю, але вона нікуди не дівається, їй задається напрям енергії – вона направляє на творчість. Таким чином, креативність чоловіка і жінка, утворюючи цілісну особистість, зберігає сутнісні особливості статі. «Узагалі не слід перебільшувати значення самого специфічного сексуального акту для життя статі. Життя статі можливе і без сексуального акту, будучи тоді більш напруженим... Стать відноситься не до частини людини, а до цілого людини. Стать не є однією зі сторін людини, – вона охоплює і визначає всю людину. Куди б не направлялася людина, всюди за нею слідом іде енергія статі, накладаючи відбиток на всяке її діяння. Розділення між статями є в усьому. І в пізнанні є початок чоловічої активності та жіночої пасивності. Стать пов'язана з таїною самого буття людини, і тому вона найбільш прикрита» [2, с. 59].

З того, що людина визначається як чоловік чи жінка, стає зрозуміло, що стать є стихією, розлитою в усій сутності, а не диференційною її функцією. Стать є точка перетину світів у людині з космосом, мікркосмосу з макрокосмосом. Чоловік-людина через жінку пов'язаний з природою, з космосом, за межами жіночого він був би відрізаним від душі світу, від матері-землі. Жінка за межами зв'язку з чоловіком не була б повною людиною, у неї забагато темної природної стихії, безособистісної і несвідомої. У жіночій стихії, відокремленій від чоловічої, немає особистості. Чоловік усвідомлює активне завдання антропосу щодо космосу та неминучість перемоги над різним простором і часом. Жінка – частина космосу, тому що космосом вважає свій тимчасовий стан, наприклад, нерозділену любов.

Однак світова диференціація людей на чоловічу і жіночу статі не в змозі до кінця викоринити іконну бісексуальність, андрогінічність людини, тобто образ і подібність Бога. У всі часи по-різному відчувалось і усвідомлювалось, що все сексуальне життя людини є лише страждення і напружене шукання втраченого андрогінізму, поєднання чоловічого і жіночого в цілісну сутність. Раніше за всіх зрозумів цю суть Платон у «Бенкеті». Бездонне глибоке вчення Я. Беме про андрогіна і Софію: «Ти юнак або діва, а Адам був і тим й іншим в одному обличчі». М. Бердяєв писав про те, що істинна любов завжди особистісна, завойовує вічність, індивідуальне безсмертя, вона

не подрібнює індивідуальності в народженні, а веде до повноти досконалості індивідуальність. За словами мислителя, любов до іншого народжується лише завдяки любові між чоловіком і жінкою, бо «зі статтю і любов'ю пов'язана таємниця розриву у світі і таємниця кожного поєднання» [5, с. 294]. А оскільки стаття – це розрив, людина може подолати його через творчість з любові і свободи.

По-іншому трактує креативність Е. Фромм: для нього вона проявляється як любов, свобода, відповідальність. Філософ розглядає любов як відповідальність, для нього це не обов'язок, нав'язаний зовні, а абсолютно добровільний акт, відповідь на потреби іншої людини. Мислитель вважає, що той, хто любить, завжди в добровільній відповідальності за коханого. Однак відповідальність може виступати обмеженням свободи іншої людини. Для того щоб цього не відбулось, необхідна повага. Але і це не все, для Е. Фромма любов має ще зіставлення – це глибинне знання про людину. У любові прихована потреба пізнати таїну людини. «Пізнання таїни людини в коханні відмінне пізнанню таємниці людини влади» [4, с. 301]. Мислитель пише, що «...любов можлива, тільки якщо спілкування двох людей впливає із самої серцевини їх існування і якщо кожний з них сприймає себе з серцевини свого існування. Тільки в цьому „центральному” сутнісному досвіді й міститься людська реальність, тільки в цьому житті й основа любові. Досвід такої любові – це постійний виклик, вона не натхнення, а спільний розвиток, рух і праця. Неважливо навіть, відмічений цей союз гармонією чи конфліктами, радістю чи сумом – це вторинне щодо основоположного факту, що двоє відчують власну сутність, що вдвох вони одне ціле, бо кожний із них цілісний і не біжить від самого себе. Є лише один доказ присутності любові: глибина взаємовідносин, сила і життєвість кожного з учасників; саме за цими плодами і пізнається любов» [4, с. 177].

Е. Фромм говорить про любов як про подолання людського роз'єднання, як про здійснення прагнення до поєднання. Але, крім універсальної екзистенціальної потреби в поєднанні, виникає ще й особиста біологічна потреба: прагнення до союзу між чоловічим і жіночим полюсами. Ідея поляризації досить виразно відображена в міфі про те, що спочатку людина було одним цілим, яке потім була розділене, і з тих самих пір кожний чоловік шукає свою жіночу половину, щоб знову з нею з'єднатися. Ідея первісної єдності статей закладена в Біблії, в історії про створення Єви з ребра Адама. Зміст міфу очевидний: поляризація статей спонукає людину шукати досконалості особливого поєднання з людиною іншої статі. Полярність жіночого і чоловічого початків існує також у внутрішньому світі кожного чоловіка і кожної жінки. Вони несуть у собі і приймальний, і проникний початки, матерію і дух. Чоловік і жінка доходять згоди із собою лише через поєднання свого чоловічого і жіночого початків. Ця полярність складає основу будь-якої креативності.

Інше бачення креативності в життєвому просторі чоловіка і жінки дає О. Вейнінгер. Чоловіче є для нього духовний початок, любов у його розумінні може бути виключно духовним явищем, носієм любові може бути лише чоловік. Філософ жорстко протиставляє жіночий і чоловічий початки, він їх ставить у різні світи. О. Вейнінгер вважає, що в любові чоловік любить лише себе, а жінка виступає тільки живим дзеркалом, на яке проектується і від якого відображається любов чоловіка.

Виникає питання: «Чому чоловік-дух для реалізації любові до самого себе потребує недосконалої жінки-матері?» [5, с. 298]. На думку мислителя, людина лише тоді є в усіх аспектах сама собою, коли вона кохає. В автора відчутні суперечливі мотиви, креативність має нібито чоловічий характер і риси, притаманні саме активному початку. Немає місця Афродіті протонародній і небесній (М. Бердяєв), Вічній Жіночості (Вол. Соловйов), пошук загубленої половинки (Платон), Я та Інший (В. Франкл. Е. Фромм), жіноча самоідентифікація і самореалізація (К. Хорні). Але в цьому і самотність думки мислителя, і свій власний пошук, і свої власні відповіді на питання.

Для більш повного розуміння цієї проблеми розглянемо інші позиції. Наприклад, для В. Франкла любов – це здатність зрозуміти іншу людину. Для нього важливо побачити в любові переживання людини як можливості. Це дозволяє В. Франклу говорити про любов як про відкриття перспективи. «Любов бачить і розкриває можливу ціннісну перспективу в коханому. Вона... своїм духовним поглядом випереджає дещо: ті ще нереалізовані особистісні можливості, які криються в коханій людині» [5, с. 299]. Філософ пише про те, що любов дає бачення цінності іншої людини і виділяє те, що ще не є дійсністю, а лише можливістю: тим, чого ще немає, але те, що може перебувати в стадії становлення, що може стати і що повинно стати. Ми говоримо про любов, тому що вона єдина породжує творчість.

Самотню думку має Е. Фромм: для нього любов – це віддавати, а не отримувати. Здатність віддавати викликає відчуття глибинної повноти і радості, а жертвувати і страждати – значить жити, відповідати. Філософ говорить про те, що любов – це також піклування та відповідальність. «Любов є діяльна стурбованість, зацікавленість у житті та благополуччі того, кого ми кохаємо» [4, с. 300].

Осмилюючи проблему чоловічої і жіночої креативності, звернемося до сучасних вітчизняних філософів.

У сучасній українській філософській антропології традиції М. Бердяєва продовжує Н. Хамітов, який досліджує проблеми творчості особистості, творчості чоловічої і жіночої. Маючи на увазі креативність чоловічого і жіночого просторів, він, зокрема, пише: «Чоловічий початок має розвивати в собі і надлюдське, і металюдське. Те ж саме стосується і жіночого початку. Лише в цьому випадку їх поєднання буде єднанням не в необхідності, а у свободі. Саме таке поєднання ми можемо назвати андрогінним – справжньою любов'ю-цілісністю, що викликає тугу буденності та тугу граничного буття» [5, с. 416]. Н. Хамітов говорить не просто про творчість взагалі, а про ту творчість, яка здатна вивести людину за її власні межі, за межі буденності. «Ми можемо говорити про спрямованість до металюдського від надлюдського і навпаки. Вірогідно, у різних особистостях первинним буде або надлюдське, або металюдське. При цьому надлюдське і металюдське не обов'язково збігається з фізіологічною статтю – саме тому, що зрештою вони повинні з'єднатися в одній особистості незалежно від її статі» [5, с. 416].

Н. Хамітов висвітлює відмінність чоловічої і жіночої креативності через такі глибинні стратегії людського буття, як душевність і духовність. Досліджуючи особливості чоловічої і жіночої креативності та їх відмінності, автор спирається на

персоналістичну парадигму М. Бердяєва.

Чоловіча і жіноча креативність має глибинні відмінності, однак вони й доповнюють одна одну. М. Бердяєв вважає, що жіноча сутність зовсім іншого складу, вона більш природна, вона носій статевої стихії. Жіноча сутність повністю охоплена родовою стихією. Чоловіча стать більш диференційована. Жінка за природою завжди живе одним, не вміщуючи в себе багато, вона слабкіше розуміє здатність чоловіка вміщувати в собі всю повноту буття. Наприклад, жінка, яка страждає від нерозділеного кохання, на питання, що є буття, завжди відповідь: буття є нерозділене кохання. З цією особливістю жіночої природи пов'язане досить слабе почуття особистості та велика залежність від постійно мінливих переживань. У чоловічій природі закладена здатність переживати завжди всю повноту духовного життя своєї особистості, завжди почувати себе в повноті своїх сил. У чоловічому просторі є ще його творчість (креативність), його справа, уся повнота його буття. Тому особистість жінки постійно перебуває в небезпеці розпаду на окремі переживання і жертвовного заклання на ці переживання. Чоловік ставить повноту сил своєї особистості незалежно від зміни часу вище над владою тимчасових переживань, над повнотою особистості. «І глибше різне чоловіче і жіноче ставлення до любові. Жінка часто буває геніальна в любові, її ставлення до любові універсальне, вона вкладає в любов всю повноту своєї природи і всю надію пов'язує з любов'ю. Чоловік скоріш талановитий, ніж геніальний у любові, його ставлення до любові не універсальне, а диференційоване. Він не всього себе вкладає в любов і не повністю від неї залежить» [2, с. 143]. Домагання жіночої любові досить безмірні, вони ніколи до кінця не можуть бути виконані чоловіком. І в цьому трагедія любові: розділення чоловічого і жіночого – це знак падіння людини.

Кожний чоловік шукає в красі жінки свою втрачену діву, як вважає М. Бердяєв, і в культурі чоловічої любові закладено боготворіння. Жінка рідко представляє собою цей образ краси, звідси і розчарування чоловіка. Але вищий, містичний зміст у прилученні жіночості, у поєднанні чоловічої і жіночої природи в подобі Божій, в андрогіні. У креативності, співтворчості вищої любові чоловіча і жіноча природа перестає бути розділеною. Великий мислитель-персоналіст зазначає: «Андрогінізм і є кінцеве поєднання чоловічого і жіночого у вищому богоподібному бутті, кінцеве подолання розпаду, установлення образу і подоби Божої в людині» [2, с. 148]. Через любов відчужена жіноча природа поєднується з природою чоловічою, установлюється цілісний образ людини. Тому любов є сходження гріховної людини до богоподібної, і це можливо завдяки креативності. Кінцева таїна андрогінізму не може бути повністю розкрита в межах цього світу, але досвід любові еротичної (поєднання душевності і духовності) залучає до цієї таїни. М. Бердяєв вважає, що зв'язок любові еротичної з андрогінізмом і є зв'язок з її особистістю, тому кожна особистість андрогінічна. «Андрогінізм є відтворення цілісності статі в богоподібному бутті особистості. У любові повинна відкриватися не таїна жіночості і не таїна мужності, а таїна людини» [2, с. 149]. Еротика нерозривно пов'язана з творчістю. Еротична енергія – вічне джерело творчості, яке впливає з кохання чоловіка і жінки.

Російський учений Г. Гачев у праці «Російський ерос» обґрунтовує поняття Ероса і Логоса як творчі начала, як творчу енергію, яка насичує світ безперервною творчістю. Праця – теж форма Еросу і вона з'являється до інших: відразу за Хаосом. Можливо, Ерос і є той самий Логос, зміст, сенс, смисл, причина всього існуючого. Ерос постійно віддає себе, а еротика постійно вимагає, приймає. Однак ця сфера залишається майже недоторканою для писемного слова, щоб зберегти таїну для не з'ясованого, для того, що є, що повинно бути. Ще Сократ у діалозі «Бенкет» оголосив Ероса Великим Богом (бо любов пов'язує і поєднує всі частини, речі світу в єдине буття і життя, які інакше б розсипались) – і підкорився йому навіть Логос: істинно філософська розмова, тобто розумне слово, а також проникливе пізнання одушевляють еротичним потягом до улюбленої істоти, до істини (істині, сутності, буття) – і ця ідея знайома нам як «платонічне кохання» [2, с. 11]. Можна припустити, що креативність повинна мати катарсично-erotичний характер для чоловіка і жінки, яка дає їм злет через реалізацію співтворчості. «Любов дає погляд на буття і підштовхує до надії на гармонію – і, обволікаючи все ореолом цієї надії на гармонію, представляє кожну річ ніби потенціально (або вже) прекрасну, гармонічну, у єдності Ероса і Логоса. Ось у чому розширення нашого життя і духу, що творить любов» [2, с. 50].

Дослідивши найбільш завершені концепції креативності в межах чоловічого і жіночого просторів, можна зробити висновок, що креативність чоловіка і жінка поєднуються в цілості особистості та постає перед нами найвищою духовною цінністю – любов'ю. Креативність і любов ідуть завжди поруч: любов є тим джерелом, яке дає силу творити. А тому любов є праця над собою, самореалізація, у якій відкривається таїна чоловічої і жіночої творчості. Н. Хамітов стверджує: «Любов – це те єдине, що дозволяє людині творити і повернути свою втрачену цілісність. У любові-цілості відбувається поєднання чоловічого і жіночого в новій якості, тій якості, у якій народжується співтворчість. Для того щоб зрозуміти сенс любові, потрібно розпочати з усвідомлення необхідності любові до себе. Любов до себе передує любові-цілості. В її самотності визрівають чоловічий і жіночий початки, визрівають, щоб об'єднатися в цілісність, і разом з тим любов до себе набуває кінцевої глибини і сенсу тільки як сторона, половина любові-цілості» [5, с. 308]. У своїх дослідженнях чоловічої і жіночої креативності Н. Хамітов ставить питання про реалізацію любові-цілості і дає відповідь: «Тільки як співтворчість чоловіка і жінки. Тільки в співтворчості яскравість любові може бути довготривалою, більше того, вічною. Тому любов-цілісність у своїх плідотворних проявах є любов'ю-співтворчістю» [5, с. 308].

Таким чином, справжня креативність можлива як співтворчість у життєвому просторі чоловіка і жінки лише за умов любові та свободи. Н. Хамітов звертає увагу на сутність креативності як одухотворення еротичного і через нього олюднення соціалізації; обґрунтовує еротичне і танатичне в чоловічій і жіночій креативності. Прудон, який не особливо занурюється у проблему любові, говорить: «Любов є смерть». З любов'ю і смертю пов'язана найбільша напруженість людського життя, яке прагне вийти за межі. «На вершині екстазу любов дотикається до екстазу смерті.

Екстаз, у своїй сутності, означає трансцендування, вихід за межі буденного», – писав М. Бердяєв. Творчість чоловіка і жінки не можна розглядати відокремлено, якщо говорити про креативність як цілісність особистості. Особистість в екстазі виходить за межі себе, але, виходячи, має залишатися собою. Злиття творчої енергії чоловіка і жінки породжує третю – Божественний Ерос (Платон, М. Бердяєв, Вол. Соловйов), який є єдиною можливістю Творчості. Третій початок народжується за умов любові та свободи.

Краса є прорив, вона дається духовною боротьбою, а прорив досягається творчістю. Людині не дається готовий космос, вона потрапляє у світ хаосу, який можна змінити через Креативність. Цей феномен людського буття здатний перетворити хаос у космос, а саме взаємопроникнення чоловічої і жіночої творчості здатне подолати всі труднощі на шляху об'єктивації. Креативність – це нібито сходження на шляху до своєї особистості і за її межі.

Література:

1. Бердяєв Н. А. Дух и реальность / Н. А. Бердяев. — М. : ООО «Изд-во АСТ»; Х. : Фолио, 2003. — 679 с.
2. Бердяєв Н. А. Эрос и личность: Философия пола и любви / Н. А. Бердяев. — СПб. : Издательский дом «Азбука – классика», 2007. — 224 с.
3. Соловьев В. Смысл любви / В. Соловьев // Философия искусства и литературная критика. — М., 1991.
4. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм ; пер. с англ. под. ред. Д. А. Леонтьева. — 2-е изд. — СПб. : Азбука, 2002. — 224 с.
5. Хамитов Н. В. Философия. Бытие. Человек. Мир : курс лекцій / Н. В. Хамитов. — К. : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. — 456 с.
6. Хамитов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж : навчальний посібник / Н. Хамитов, Л. Гармаш, С. Крилова ; за ред. Н. Хамітова. — К. : КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. — 296 с.